

Over de taal van Enschede

De taal van Enschede: 'echt' Twents

Hieronder is de streekaalkaart van Nederland uit de Bosatlas afgebeeld. Enschede ligt daarop in het licht oranje gebied, in het gebied waar een variant van het Nedersaksisch wordt gesproken die Twents wordt genoemd. Iets meer naar het westen wordt Twents-Graafschaps gesproken, dat is het gebied waarin onder andere Rijssen, Vriezenveen en Markelo liggen.

Deze kaart werd door Jo Daan getekend voor de *Atlas van Nederland* getekend in 1968. Voor de grens tussen Twents en Twents-Graafschaps baseerde ze zich op het boek *Taal en volk van Twente* uit 1948, van H.L. Bezoen.

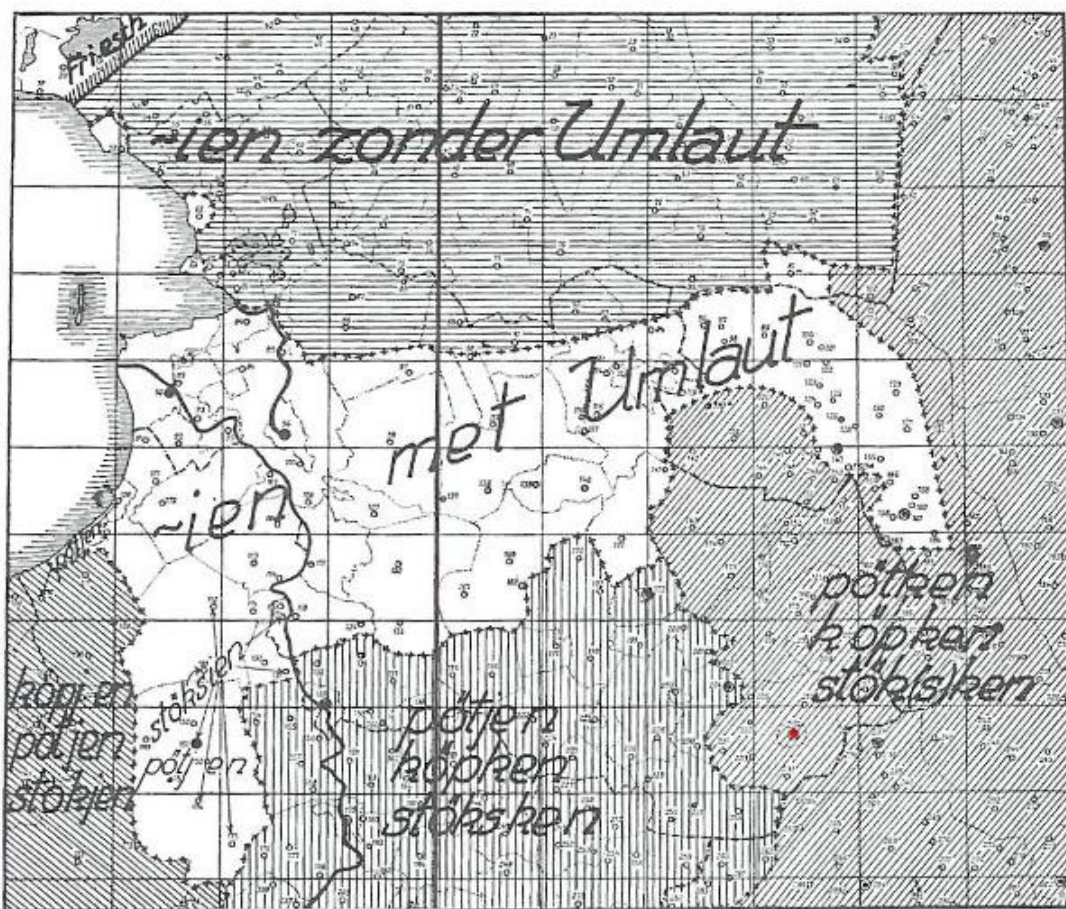
Naar: de streekaalkaart uit De Bosatlas van Nederland. Groningen 2007.

De grens tussen het Twents en Twents-Graafschaps werd in 1948 door Bezoen getrokken. Ten noordoosten van de grens zei men toen *keark* of *kearke* voor 'kerk' (in het 'echte' Twents), meer westelijk *kaarke* of *karke*. Ook in Enschede wordt *keark* gezegd, net als *weark* voor 'werk'trouwens. Deze klank gaf Bezoen met èè aan: *kèèrk*, *wèèrk*.

Daarentegen wordt zowel in West- als Oost-Twente, dus ook in Enschede, niet *stark*, maar *staark* gezegd voor 'sterk'.

Enschede ligt ook in het gebied waar *nich* voor 'niet' wordt gezegd. West-Twents is *neet*, en nog verder naar het westen, in Centraal-Salland, zegt men *niet*.

De verkleinwoorden worden in Enschede gevormd met het achtervoegsel *-ken*, waarbij de stamklinker wordt 'umgelautet', dat wil zeggen dat de stamklinker wordt veranderd. G.G. Kloeke tekende al in 1926 onderstaand kaartje van de verkleinwoorduitgangen. Enschede (rode stip) ligt in het schuin gearceerde gebied. Hier zegt men dus *pötken* = potje, *köpken* = kopje en *stök(s)ken* = stokje.

"De verkleinwoorden". Uit: Kloeke, G.G., 'De taal van Overijssel.' In: Engelen van der Veen, G.A.J. van, G.J. ter Kuile en R. Schuiling (red.), Overijssel. Deventer, p. 825.

Echt Twents is ook de vorm *doe* of *dow* als aanspreekvorm 'jij', al komt deze ook voor buiten het 'echt' Twentse gebied: men hoort het ook in Vriezenveen en Rijssen (maar niet in Markelo en Diepenheim volgens een kaartje van Kloeke in 'De taal van Overijssel' (1931)). In Enschede kan zowel *doe* of *dow* als *i'j* gebruikt worden (in verschillende omstandigheden, zie daarvoor Bezoen 1938, p. 73).

De aanspreekvorm *doe* of *dow* is onlosmakelijk verbonden met de persoonsvorm van het werkwoord op *-s* en klinkerwisseling in de stam van het werkwoord:

vroagen 'vragen': *doe vröchs* 'jij vraagt', *vröchs doe?* 'vraag jij?'
griepen 'grijpen': *doe grips* 'jij grijpt', *grips doe?* 'grijp jij?'

Wordt niet de aanspreekvorm *doe* of *dow* gebruikt, maar *i'j*, dan is de uitgang van het werkwoord een *-t*, en verdwijnt ook de klinkerwisseling:

vroagen – *i'j vroagt*

griepen – *i'j griept*.

Uit de woordenschat van 't Eanskes

(Uit Bezoen 1938 en 1948)

Wat denkt u dat de volgende woorden en zinnestjes betekenen:
(de oplossing vindt u aan het eind, na *Verder lezen/studeren*)

1. *I'j dat is te hoond, hej dat is te gaans!*
2. *Hee is te keende*
3. *Wiej hebt er vaak um lacht dat hew.*
4. *Dat zal diej wa nich meer heugen.*
5. *Ze hebt oew nen verkeerden metdoan.*

Verder lezen/studeren

Een belangrijke bron voor de taal van Enschede is het proefschrift van H.L. Bezoen: *Klank- en vormleer van het dialect der gemeente Enschede* (Leiden 1938). Daarnaast is ook veel te vinden in *Taal en volk van Twente*, van dezelfde auteur (Assen 1948).

Poëzie:

Elderink, Cato, *Oet et Laand van Aleer*. Enschede 1983⁴.

Frey, Ben, *n Aander en iej*. Enschede 1991.

Wilmink, Willem, *Heftan tattat!* Enschede 1992.

Oplossingen:

1. Dit wordt gezegd wanneer met *i'j* aanspreken niet gepast is; met *hej!* wordt een gans verjaagd.
2. Hij is kinds.
3. Wij hebben er vaak om gelachen!
4. Dat zul je je wel niet meer herinneren.
5. Ze hebben je een verkeerde meegegeven.